

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/31875> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Mangena, Tendai

Title: Counter-discourse in Zimbabwean literature

Issue Date: 2015-02-11

Samenvatting

Counter-Discourse in Zimbabwean Literature is een studie naar de specifieke aspecten van contradiscursieve Zimbabweaanse verhalen. Zimbabweaanse literatuur is divers wat betreft de gebruikte talen, maar het corpus van deze studie beperkt zich tot de belangrijkste pijler onder het Zimbabweaanse literaire erfgoed: Engelse teksten. De bespreking van de geselecteerde teksten is gebaseerd op Terdimans postkoloniale concept van contradiscours, dat hij uiteenzette in *Discourse/Counter-Discourse: The Theory and Practice of Symbolic Resistance in Nineteenth Century France* (1989). Terdiman beschouwt contradiscours als een strategie voor ‘symbolisch verzet’, waar ‘uitdagingen van een dominant of gevestigd discours (in het bijzonder dat van het imperialistische, koloniale centrum) boven de omgeving uitgetild kunnen worden’ (Ashcroft, Tiffin & Griffiths, 2007: 50).

Uitdagingen van een dominant of gevestigd discours beperken zich in de Zimbabweaanse literatuur niet tot dat van de koloniale cultuur, maar ze overstijgen deze door de uitdagingen van het dominante discours van na de onafhankelijkheid erbij te betrekken. Anti-nationalistische, anti-‘vaderlandse’ en antipatriarchale verhalen maken ook deel uit van de contradiscursieve verhalen. Dus mijn analyse van ‘terug schrijf’-praktijken begeeft zich buiten Thieme’s ‘con-text’-theorie zoals die is beschreven in zijn *Post-Colonial Con-Texts: Writing Back to the Canon: Literature, Culture and Identity* (2001). Zijn begrip van ‘terug schrijven’ beperkt zich tot de interactie tussen postkoloniale teksten en imperialistische teksten, zo blijkt uit zijn stelling dat : “ ‘Terug schrijven’, ‘contradiscours’, ‘tegendraadse literatuur’, ‘con-text’: dit zijn begrippen die zijn gebruikt om een corpus van postkoloniaal werk te doen onderscheiden, en dat een klassieke Engelse tekst tot een uitgangspunt maakt. [...] Dit soort teksten zijn niet ‘simpelweg ‘terug te schrijven’ tot een Engelse canonieke tekst, maar tot het gehele discoursieve veld waarbinnen zo’n tekst functioneerde en nog steeds functioneert in de postkoloniale wereld” (2001: 1).

Mijn studie gaat verder dan Thieme, en omvat ook ideeën van andere critici, zoals Mwangi, Soyinka en Mbembe. Ik refereer vooral aan hun artikelen, respectievelijk “Africa Writes Back to Self: Metafiction, Gender and Sexuality” (2009), “The Burden of Memory: The Muse of Forgiveness” (1999) en “On the Postcolony” (2001). Mijn studie bestaat uit een Inleiding, vier hoofdstukken en een conclusie. In hoofdstuk 1 beschrijf ik de geschiedenis van contradiscursieve verhalen in de Engelstalige Zimbabweaanse literatuur. Aan het begin van de traditie is er het zwarte verzet tegen het kolonialisme. Dit soort literair verzet is

tweezijdig: het bestaat uit cultuurnationalistische teksten en oorlogsliteratuur. De cultuurnationalistische teksten die ik bespreek ondermijnen de racistische koloniale ideologie en vervullen de traditionele postkoloniale functie van ‘terug schrijven’ naar het imperialistische centrum. In de lijn van Thieme’s idee van ‘pre-texts’ en ‘con-texts’ vertegenwoordigen de teksten van zwarte schrijvers ‘con-texts’, die een wisselwerking hebben met de ‘pre-texts’ van de Engelse canonieke literatuur. Zimbabwaanse schrijvers betrokken bij de Culturele Revolutie, zoals Mutswairo, Sithole and Ndhlala, behoren tot de Eerste generatie en zijn de eerste zwarte elite. Cultureel nationalisme was een effectief antwoord op de marginalisering van Afrikaanse culturen en geschiedenis, maar het ‘de-centre’-project bracht zijn eigen problemen met zich mee, die in hoofdstuk 1 worden belicht. Die uitdagingen komen voort uit de ingewikkelde relatie tussen moderniteit en kolonialisme aan de ene kant, en tussen traditie en nativisme aan de andere.

Voor gekolonialiseerde zwarten is moderniteit verbonden met kolonialisme, dus het omarmen van moderniteit staat gelijk aan passieve assimilatie. Aan de andere kant vertegenwoordigt ‘traditioneel zijn’ niet alleen verzet tegen moderniteit, maar kan het ook refereren aan een nativistische terugkeer naar een denkbeeldig verleden. In hetzelfde hoofdstuk laat ik zien dat Thieme’s onderscheid tussen ‘pre-texts’ en ‘con-texts’ verbreed moet worden en niet makkelijk toepasbaar is in de context van Zimbabwaanse oorlogsliteratuur. Het Rhodesische discours - in het decennium voor de onafhankelijkheid – ‘verheerlijkte de strijders tegen de guerillas’ in de bevrijdingsstrijd (Primorac, 2006: 141). Zulke ‘pre-texts’ werden gedestabiliseerd door nationalistische romanschrijvers, die – begrijpelijk – de oorlog verheerlijkten en de complexiteit daarvan tot hun recht lieten komen.

Schrijvers als Chinodya (in *Harvest of Thorns*) and Kanengoni (in *Echoing Silences*) betwisten de enge nationalistische oorlogshistoriografie. Hun teksten onderscheiden zich als herzieningen van de oorlogsliteratuur, doch zij krijgen kritiek uit feministische hoek. Vervolgens bestrijden vrouwelijke (en enkele mannelijke) schrijvers de uitsluiting van vrouwen, door vrouwen in de oorlogsgeschiedenis te schrijven (dit idee wordt uitgewerkt in hoofdstuk 2). In het bijzonder wordt Thieme’s grens tussen ‘pre-text’ en ‘pre-context’ betwist. Wat normaal gesproken als ‘con-text’ wordt beschouwd, wordt in ‘pre-text’ vertaald als het discours wordt betwist. Ook al was een verbreding van Thieme’s onderscheid tussen ‘pre-text’ en ‘con-text’ nodig, de studie van trends in counter-discursieve oorlogsverhalen, bevestigen Terdiman’s stelling dat

contradiscours niet soeverein is en geen uitbreiding is van de realiteit (1989: 18).

Er bestaat duidelijke tekstuele interactie tussen Zimbabwaanse literatuur en Engelse literatuur. Behalve cultuurnationalistische teksten, bespreek ik ook postonafhankelijkheid autobiografische en feministische teksten met een speciale interesse in de manier waarop deze teksten het lokaal dominante discours ondermijnen.

De geselecteerde contradiscursieve thema's besproken in hoofdstukken 2, 3 en 4 zijn: "feministisch herschrijven van nationalistische verhalen", "het vertellen over het geweld van Gukurahundi" en "een herinterpretatie van de Derde Chimurenga in Post-2000 teksten". Deze thema's zijn stuk voor stuk zelfreflexief ten aanzien van de Zimbabwaanse cultuur. De teksten worden gestuurd door de behoefte aan een reconstructie van de Zimbabwaanse postkoloniale geschiedenis. Feministisch bewustzijn voedde de behoefte van vrouwen voor een geschiedenis, en een poging een verleden te reconstrueren, waarin vrouwen hun eigen rol konden herkennen. Derhalve herschreven 'herstorians' de traditionele geschiedenis van de mensheid vanuit het perspectief van vrouwen, waar voorheen alleen mannen waren (Godiwala 2003: 33).

In hoofdstuk 2 van deze dissertatie beschouw ik tegen deze achtergrond geselecteerde teksten van Vera, Nyamubaya and Hove als feministische kritiek op mannelijke verhalen over de bevrijdingsstrijd. Deze schrijvers geven zwarte vrouwen een plaats in het nationale bevrijdingsdiscours op drie verschillende doch verwante manieren. Vera herschrijft in *Without a Name* de landpolitiek in de context van de bevrijding en laat zien dat vrouwen het land niet alleen als cultureel object beschouwen, dat zwarten moeten bevechten om het terug te krijgen; vrouwen beschouwen land vooral vanuit de eigen persoonlijke ervaringen met geweld die op dat land plaatsvonden. Vera laat dit zien door Mazvita, die kritiek heeft op Nyenyedzi's onbetwiste verbondenheid met het land; haar eigen positie wordt beïnvloed door persoonlijk ervaren seksueel geweld, waarbij ze het land als medeplichtig beschouwd. Vera and Nyamubaya ondermijnen in *It is Hard to Live Alone* and *That Special Place* de stabiliteit van het 'voorhoede/achterhoede'-onderscheid in de strijd, speciaal verwijzend naar de vrouwelijke bijdrage aan de bevrijdingsstrijd. Nyamubaya betwist het idee dat het voorhoedegevecht de meest belangrijke locatie van de oorlog is, en toont aan dat vrouwen ook bijdroegen in hun huiselijke omgeving.

Hove en Vera plaatsen de strijd van vrouwen in de bredere context van de bevrijdingsstrijd. Mijn bespreking in dit hoofdstuk is beïnvloed door het

lezen van Lyons' theorie van de plaats van vrouwen in de bevrijdingsstrijd in *Guns and Guerrillas Girls: Women in the Zimbabwean Liberation Struggle* (2004). Lyons stelt dat zwarte vrouwen zijn verbannen naar de marges van de bevrijdingsverhalen omdat "de populairste fictie over de oorlog door mannen is geschreven" (2004:6).

In hoofdstuk 3 wordt de door de overheid betaalde Gukurahundi besproken als een van de misdaden, die – zoals Soyinka stelt – "continu herinneringen oproepen aan historische misstanden, die het Afrikaanse continent zijn aangedaan door anderen". (1999: xxiv). Soyinka's positie wordt duidelijk betwist door sommige Afrikaanse leiders. Robert Mugabe bijvoorbeeld zei het volgende toen zijn natie in een diepe multi-dimensionele crisis verkeerde: "herinneringen stapelen zich op, maar vooral de meest ver verwijderde, vooral die ons zagen lijden in de tijden dat we onder slavernij leefden, onder koloniaal gezag, die kunnen nooit vervagen, ze blijven altijd". (2005: 6). In Mugabe's woorden klinkt een begrip van de Zimbabwaanse geschiedenis met de nadruk op koloniaal onrecht door; hij negeert historische herinneringen aan meer recente, lokale mensenrechtenschendingen.

Deze eenzijdige historiografie wordt betwist door literaire interventies in het beeld van Gukurahundi. Schrijvers die in hoofdstuk drie passeren richten zich op Gukurahundi als een lokale, historische misstand, gepleegd door de regeringssoldaten die mensen zich altijd zouden herinneren. De teksten die ik in dit hoofdstuk bespreek zijn: Hove's *Shadows*, Vera's *The Stone Virgins*, Ndlovu's *Torn Posters*, Mlalazi's *Running with Mother*, Godwin's *Mukiwa* en Kilgore's *We are now all Zimbabweans*. Zij laten zien hoe zowel Zimbabwaanse als niet-Zimbabwaanse schrijvers de door de overheid verzwegen Gukurahundi weer bespreekbaar maken. Ze herschrijven de officiële visie erop vanuit verschillende standpunten. Het debat over Gukurahundi duurt voort, en wordt gevoerd door verschillende bevolkingsgroepen. Schrijvers en critici aan beide zijden sympathiseren, of spreken namens Gukurahundi's slachtoffers; ze tonen 'verlichte compassie' (Spivak, 1988: 140) of zijn verdedigers van de daders.

In hoofdstuk 4 richt ik me op de manier waarop bepaalde schrijvers de Derde Chimurenga opnieuw verbeelden, op manieren die duidelijk het discours van de staat over dat onderwerp ondermijnen. De teksten die worden besproken zijn Hinodya's "Queues", Chinyani's "A Land of Starving Millionaires", Hoba's "Specialization", Chingono's "Minister without Portfolio" en Tagwira's *The Uncertainty of Hope*. Met de analyse hiervan beoog ik een verbreding van

het begrip Third Chimurenga, door alle aspecten van de Zimbabwaanse geschiedenis die geassocieerd worden met de gepopulariseerde Zimbabwaanse crisis erbij te betrekken. Een herwaardering van deze term verbreedt de strekking van historische interpretatie. Met een verbrede betekenis kan men inzoomen op het veelal genegeerde gevecht van de meerderheid van de Zimbabwanen om de crisis te overleven; daarom koppel ik het woord Chimurenga los van de gebruikelijke associatie, het vechten tegen de koloniale vijand. Wanneer Robert Mugabe zegt “Wel, onze mensen zijn gelukkig, ze zijn erg gelukkig” in 2005 (2005: 7), laten Zimbabwaanse schrijvers zien dat de meerderheid van het volk in armoede leeft, en onmogelijk gelukkig kunnen zijn.

Voor de bespreking van zulke ondermijningen van de officiële regeringsretoriek over de Derde Chimurenga crisis heb ik een paar korte verhalen van Chinodya, Chinyani, Hoba, en Tagwira’s roman uitgezocht. Deze teksten schetsen allemaal de falende ambitie van de regering tijdens de Derde Chimurenga. De nadruk ligt op de invasies van landelijke boerderijen en hun verband met de stedelijke crisis. De sociale en politieke situaties in deze teksten vinden bevestiging in revisionistische historische vertellingen. Ik gebruik het beeld van het toilet in Tagwira’s *The Uncertainty of Hope* om dit punt te benadrukken. In Tagwira’s roman is het openbare toilet in het Mbare busstation een “kleine, vuile ruimte, stinkend naar uitwerpselen” doch “een verschoten bordje meldde dat de toiletten regelmatig werden schoongemaakt” (278). Dit beeld belicht de heersende vervormingen in het staatsdiscours over de Derde Chimurenga. Zolang als de regering het verhaal van de Derde Chimurenga herschikt en de realiteit deels verandert, zal ‘het vuile toilet, stinkend naar uitwerpselen’ het beeld zijn dat de realiteit het best benadert.

Doch de relatie tussen geschiedenis en fictie is problematisch. In alle in deze thesis besproken verhalen zijn schrijvers zich bewust van de vloeibare grens tussen geschiedenis en fictie, en elk besproken werk is een unieke interpretatie van en reflexie op belangrijke aspecten van de Zimbabwaanse geschiedenis: de geschiedenis van de vrijheidsstrijd, van Gukurahundi en van de Derde Chimurenga. Sinds het type literatuur dat ik bespreek in deze studie in dialoog staat met de geschiedenis door deze te betwisten, heb ik een aanzienlijk aantal historische bronnen geraadpleegd. Teksten van historici als Ranger, Ndlovu-Gatsheni, Muzondidya en Lyons zijn hiervoor gebruikt.